

folklor/edebiyat

halkbilim • iletişim • antropoloji • arkeoloji • sosyoloji • müzikoloji • tarih • edebiyat

ÜÇ AYLIK KÜLTÜR DERGİSİ

ISSN 1300-7491 CİLT: 13 SAYI: 50 2007/2

Sahibi: UEM (ULUSLARARASI Eğitim-Öğretim, Basın-Yayın Ltd. Şti.)

Genel Yayın Yönetmeni : Metin Turan

Sorumlu Yazışmaları Müdürü : Doç.Dr. Faruk Güçlü Düzelti: Kafıye Yınanç

Akademik Danışma ve Hakem Kurulu

- Prof.Dr. Ahmet Gökbel (Cumhuriyet Üniversitesi)
Prof. Dr. Bülent Yorulmaz (Yakın Doğu Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali Osman Öztürk (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
Prof. Dr. Asker Kartarı (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Ata Atun (Yakın Doğu Üniversitesi)
Prof. Dr. Celil Gariböglü Nağiyev (Bakü Asya Üniversitesi)
Prof. Dr. Edip Günay (İstanbul Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Erman Artun (Çukurova Üniversitesi)
Prof. Dr. Esmâ Şimşek (Fırat Üniversitesi)
Prof. Dr. Fuat Bozkurt (Akdeniz Üniversitesi)
Prof. Dr. Gülsün Parlar (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Hasan Özdemir (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Haşim Karpuz (Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. İlhan Başgöz (100. Yıl Üniversitesi)
Prof. Dr. İlhan Tomanbay (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. İsa Habıbbeyli (Nahcivan Devlet Üniversitesi)
Prof. Dr. İsmail Öztürk (Dokuz Eylül Üniversitesi)
Prof. Dr. Kurtuluş Kayalı (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Bekir Onur (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet Ölmez (Yıldız Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Muhan Bali (Kültür Üniversitesi)
Prof.Dr. Muharrem Caferli (Nahcivan Devlet Üniversitesi)
Prof. Dr. Musa Yaşar Sağlam (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Namık Açıkgöz (Muğla Üniversitesi)
Prof. Dr. Nuran Elmacı (Dicle Üniversitesi)
Prof. Dr. Oktay Belli (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Özkul Çobanoğlu (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Taner Timur (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Tuna Ertem (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Tülay Uğuzman Er (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
Prof. Dr. Zafer Önler (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
Doç. Dr. Ahmet Aşgın (Dicle Üniversitesi)
Doç. Dr. Aynur Koçak (Kocaeli Üniversitesi)
Doç. Dr. Birsen Karaca (Ankara Üniversitesi)
Doç. Dr. F. Belkıs Kümbetoğlu (Marmara Üniversitesi)
Doç. Dr. Dilek Batıslam (Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi)
Doç. Dr. Hande Birkalan (Yeditepe Üniversitesi)
Doç. Dr. Muhtar Kutlu (Ankara Üniversitesi)
Doç. Dr. Mustafa Oral (Akdeniz Üniversitesi)

Temsilciler: Antalya: Ali Aksüt, İstanbul: Vural Yıldırım - Ayhan Aydın, Kars: Sait Küçük,
Kayseri: Bayram Durbilmez Kocaeli : Esat Harmancı

Yönetim Yeri ve Yazışma Adresi

Konur Sokak 36/13, 06410 Kızılay-Ankara Tel: (312) 425 39 20 Belgeç : (312) 417 57 23

www.folklorededyat.org E-posta: folklorededyat@gmail.com

Abone Koşulları

Yurtiçi Yıllık (Postalama ücreti dahil): 100 YTL

Eski Aboneler ve Öğrencilere Sayısı: 10 YTL • Yıllık (Postalama ücreti dahil): 50 YTL

Avrupa İçin Sayısı: 15 EURO • Yıllık Abone Bedeli (Postalama ücreti dahil): 50 EURO

Amerika İçin Sayısı: 20 \$ • Yıllık Abone Bedeli (Postalama ücreti dahil): 80 \$

Abone bedelinin Metin Turan adına 104233 numaralı posta çeki hesabına ya da Türkiye İş Bankası Meşrutiyet Şubesi'ndeki Uluslararası Eğitim-Öğretim Ltd. Şt'nin 4213-854796 numaralı hesaba yatırılarak, dekontun adresimize gönderilmesi gereklidir. (Abonelerimiz yıl içindeki fiyat artışlarından etkilenmezler.)

folklor/edebiyat'ta yayımlanan yazılar

MLA Folklore Bibliyography içinde kaydedilmektedir.

Baskı: OMA Y Matbaası, 27. Cad. 644. Sk. No: 25 Ostim Ankara Tel: 394 57 30
yerel süreli yayın

KARAGÖZ SANATINA İŞLEVSELLİK KAZANDIRMA BAĞLAMINDA KARAGÖZ USTALARINDAN HAYALÎ CİNAS ÖRNEĞİ*

Nilgün Çıblak**

Geleneksel halk tiyatrosu içinde önemli bir yeri bulunan Karagöz, beyaz bir perdenin arkasına konulan ışığın yardımıyla ve deriden yapılmış boyalı birtakım tasvirlerin yatay çubuklarla bu perdeye yine arka taraftan yansıtılarak oynatılması esasına dayanan bir gölge oyunudur. "Hayalî" ya da "hayalbaz" adı verilen ustalar tarafından oynatılan bu gölge oyunu, ilk önceleri "zıll-i hayâl" veya "hayâl-i zıll" adlarıyla bilinirken, günümüzde "Karagöz ve Hacivat" ya da sadece "Karagöz" isimleriyle yaygınlaşmıştır. Kendine özgü perdesi, ışığı, dekoru, değişmeyen konuşmaları, şarkı ve gazelleriyle bu gölge oyununun, adından da anlaşılacağı üzere, başkahramanları Hacivat ve Karagöz'den oluşmaktadır.

Türk gölge oyunu ya da diğer adıyla Karagöz'ün kesin yapısına 17. yüzyılda kavuştuğu bilinmektedir, ancak Osmanlı İmparatorluğu topraklarına hangi tarihlerde ve hangi yoldan geldiği konusunda çeşitli görüşler öne sürülmüştür. Bu görüşlerden bir kısmına göre Karagöz, Türkler tarafından Bizanslılar'dan alınmış olup onun da aslı antik Yunan tiyatrosu (mimos)'na kadar uzanmaktadır. Buna karşılık Karagöz'ün Çin'den Moğollar aracılığı

* Gazi Üniversitesi Türk Halkbilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü ve UNESCO Türkiye Millî Komisyonu tarafından 27-28 Nisan 2006 tarihleri arasında Ankara'da düzenlenen "Somut Olmayan Kültürel Miras: Yaşayan Karagöz Sempozyumu"nda sunulan bildiri metninin makale haline getirilmiş şeklidir.

** Yard. Doç. Dr., Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi.

ile Orta Asya Türkleri'ne ve İran'a, oradan da Osmanlı topraklarına yayıldığını; Hindistan kaynaklı olup buradan Budizm'le birlikte Orta Asya'ya, dolayısıyla Anadolu'ya geldiğini; yine Hindistan'dan Cava adasına geldiğini, daha sonra buralardan göç eden Çingeneler aracılığıyla Yakındoğu'ya ve Anadolu'ya getirildiğini öne sürenler de olmuştur. Burada Mısır kaynaklı olup İspanya'dan göç eden Yahudiler aracılığıyla Osmanlı'ya aktarıldığı ya da Orta Asya'da yaşayan Türkler tarafından yaratıldığı gibi çeşitli görüşlerin de bulunduğunu belirtmek gerekmektedir (Sakaoğlu, 2003: 22). Bütün bunların yanı sıra Karagöz'ün kökeni konusunda, sözlü gelenekte, birbirinden farklı rivayetlere de rastlanmaktadır. Bu rivayetlerden özellikle Karagöz ustaları arasında en yaygın olanı Sultan Orhan dönemi (14. yüzyıl)ne kadar götürülmektedir. Buna göre Karagöz ve Hacivat, birincisi demirci diğeri duvarcı olarak, Sultan Orhan'ın Bursa'da yaptırdığı camide çalışan iki işçi olup nükteli sohbetleri ve maskaralıkları ile diğeri işçileri çalışmaktan alıkoydukları için sultan tarafından ölümle cezalandırılmışlardır. Ancak Sultan Orhan, bir süre sonra bu olaydan pişmanlık duyunca Şeyh Küşterî adı verilen bir tasavvuf ehli, Karagöz ve Hacivat'ı tasvir halinde hayal perdesinde canlandırarak sultanı teselli etmeye çalışmış ve böylelikle gölge oyunu ortaya çıkmıştır. Halk arasında anlatılan bu tür rivayetlerde Karagöz ve Hacivat, yazılı kaynaklarda haklarında herhangi bir bilgi bulunmamakla birlikte, gerçekten yaşamış kişiler olarak gösterilmiştir. Şeyh Küşterî ise Sultan Orhan döneminde yaşamış, 1366 yılında Bursa'da ölmüş ünlü bir kişidir ve Karagözcüler arasında gölge oyunu sanatının "pîr"i sayılmaktadır (Boratav, 1988: 195).

Sözlü gelenekteki bu tür anlatılar Karagöz'ün kökenini 14. yüzyıla kadar götürebilmektedir, ancak yazılı kaynaklardan edinilen bilgiye göre gölge oyununun Osmanlı topraklarına aktarılmaya başlandığı dönem, 16. yüzyıl olup daha öncesinde konuyla ilgili herhangi bir belgeye rastlanmamaktadır.

Türk gölge oyunu üzerine uzun yıllar önemli araştırmalarda bulunan Metin And ise, Karagöz'ün Orta Asya kaynaklı olmadığını, bu görüşü öne sürenlerin Orta Asya'da çok eski ve yaygın olan "kol korçak" ile "çadır hayâl" adı verilen oyunları gölge oyunu sandıklarını, oysa bunlardan birincisinin el kuklası ikincisinin ise ipli kukla olduğunu ifade etmektedir. Bununla birlikte And, Yavuz Sultan Selim döneminin güvenilir kaynaklarından biri olan ünlü Arap tarihçisi İbni İlyas'ın eserlerinden yola çıkarak, gölge oyununun Osmanlı'ya 16. yüzyılda Mısır'dan geldiğini, bunu destekleyen başka kaynakların da bulunduğunu belirtmektedir. Buna göre Yavuz Sultan Selim, 1517 yılında Mısır'ı ele geçirmiş ve dönüştürmüş bir gölge oyuncusunu da oğlunun görmesi amacıyla İstanbul'a getirmiştir. Mısır'dan alınan bu oyun zaman içerisinde Türk yaratıcılığıyla birlikte renkli, hareketli, özgün bir biçim alarak 17. yüzyılda kesin yapısına kavuşmuştur. Bu gelişimin ardından Osmanlı İmparatorluğu'nun etki alanı ve çevresinde yayılmaya başlamıştır (And, 1968: 499-505).

Karagöz, sonraki yüzyıllarda da büyük gelişme göstermiş ve halk arasında büyük rağbet görmüştür. Buna bağlı olarak birçok Karagöz ustası yetişmiştir, ancak geçmiş dönemlere ait ünlü Karagözcüler hakkında bildiklerimiz oldukça sınırlıdır. Bununla birlikte 17. yüzyıldan Kör Hasanzade Mehmet Çelebi, Şengül Çelebi, Kandillioğlu, Kör Musluoğlu, Sarı Ahmet vb. isimleri sıralamak mümkündür. 18. ve 20. yüzyıllar arasında da pek çok Karagözcü yetişmiştir. Bu kişilerin isimlerini alfabetik olarak Metin And çalışmasında vermiştir (And, 1985: 333-336).

Osmanlı döneminde ilk kez İstanbul'da oynatılmaya başlanan ve zaman içerisinde usta hayalîlerin elinde geliştirilen Karagöz, 17.- 19. yüzyıllar arasında İstanbul halkının beğen-

niyle izlediği gösteri sanatlarının başında gelmektedir. Nitekim saray çevresinden başlamak üzere, ramazan gecelerinin, bayramların, sünnet törenlerinin en önemli eğlencelerinden olup büyük küçük herkes tarafından ilgiyle izlenmiştir. Hatta bir süre sonra, Evliya Çelebi'nin seyahatnâmesinden de edinilen bilgiye göre, İstanbul dışında Anadolu şehirlerine de yayılmıştır.

Yüzyıllar boyu halkı eğlendiren Karagöz, eğlendirirken çeşitli konularda mesaj vermesi dolayısıyla, aynı zamanda sosyal bir işleve de sahip olmuştur. Karagöz oyunlarında; tarihî gelişimi, kültürü, sosyal çevresi belli bir halkın espri anlayışını, ayrıca sosyal olaylar karşısındaki duygu ve düşüncesinin izlerini bulmak mümkündür (Siyavuşgil, 1941: 19). Bir başka deyişle Karagöz ustaları, içinde yaşadıkları toplumun gelenek ve göreneklerini, yaşam tarzını, inanışlarını, ahlâkını, espri anlayışını vb. özelliklerini iyi gözlemleyen buna bağlı olarak kimi zaman sosyal, siyasal ve ekonomik sorunları, aksaklıkları, düzensizlikleri nükteli bir üslûpla perdeye yansıtmasını bilen, bu yolla insanları etkileyen, eğlendirirken eğiten, mesaj veren sanatçılardır.

Karagöz ustası, olayları ya da kimi zaman realist hayat sahnelerini Osmanlı döneminde özellikle İstanbul'da yaşayan çeşitli tipleri komik yönleriyle seyirciye sunmuş, söz konusu tipler arasındaki keskin farklardan yararlanarak oyununu daha etkileyici hale getirmiştir. Nitekim oyunun baş kahramanlarından olup herhangi bir eğitim almamış Karagöz, içinden geldiği gibi hareket etmesine karşılık onun karşısında yer alan eğitim görmüş Hacivat, toplum kurallarına, kanunlara saygılı, işini bilen bir kişidir. Bununla birlikte Karagöz'ün iki yönünün olduğu da göz ardı edilmemelidir. Halk, insanın kendisinin dahi görmek istemediği bazı kusurlarını sergilediği için Karagöz'ü komik bulmuş, ona gülmüş öte yandan yapmak isteyip de yapamadıklarını hayal perdesi üzerinde gerçekleştirdiği için ona karşı büyük bir sempati duymuştur (Boratav, 1991: 504). Genel olarak hayalînin perdeye yansıttığı tüm unsurlar, mahallî bir nitelik taşımaktadır. Seçilen tipler, kıyafet ve şive bakımından Osmanlı şehir halkının insanı olup bu kişiler arasındaki komik durumlar oyunların kaynağını oluşturmuştur.

Mekân bakımından genellikle evlerin sofalarında, bahçelerde ve kahvelerde oynatılan Karagöz, söz konusu alanların büyüklükleri göz önünde bulundurulduğunda çok kalabalık bir topluluğa hitap eden bir sanat türü değildir. Oyunun icra edilişi sırasında irticalen söyleyişin önemli bir yerinin bulunduğu dikkati çekmektedir. Her Karagöz oyunu geleneğin tespit ettiği belirli bölümlerden oluşmuş, hatta bazı yerleri olduğu gibi tekrar edilmiştir. Karagözcü, geleneğin önceden belirlediği bu kalıp içerisinde irtical yeteneğini de kullanarak oyunu kendisi yaratma imkânı bulmuştur. Öte yandan bazı usta karagözcülerin yazıya geçirdikleri oyunlar, okuyucuların da ilgisini çekmesi dolayısıyla, bu yüzyılın başından itibaren birçok kez metin halinde yayınlanmıştır. Hatta yakın zamanımızda radyoda Karagöz oyunlarına yer verilmiş, bazı Karagöz ustaları özellikle çocuklar için eski metinleri günümüz şartlarını ve beğenisini göz önünde bulundurarak radyo yayınlarına uygulamayı denemiştir (Boratav, 1988: 193-194).

Geçmiş kültürümüzün bir ürünü olup yüzyıllarca gelenekteki yerini koruyan ancak son dönemlerde pek rağbet gösterilmeyen Karagöz'ün, zaman içerisinde birtakım yenileştirme denemeleriyle eski dönemlerde olduğu gibi yaşatılmaya çalışıldığı bir gerçektir. Nitekim Karagöz, Tanzimat'tan sonra edebiyatımıza giren batı tiyatrosuna karşı yabancı kalmamış, bu etkilenmenin bir sonucu olarak perde ya da meclis olarak adlandırılan birtakım bölümlere ayrılmıştır. Hatta batı tiyatrosunun kimi oyunları Karagöz'e uyarlanmıştır. II. Abdül-

hamit döneminin ünlü karagözcülerinden Kâtip Salih, perde yerine buzlu cam kullanmak, açılır kapanır bir tiyatro perdesi eklemek, oyunlarda dekorlu sahneler kurmak ya da tulûat tiyatrolarına benzer yeni fasıllar düzenlemek vb. çalışmalarıyla yenileştirme hareketlerine öncülük etmiştir. Karagöz'ü yenileştirme çabası Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerinde de sürmüştür, bu kapsamda tulûat oyuncusu Naşit, Karagöz'ü canlı olarak sahneye çıkarılmış, aynı şekilde Cumhuriyet döneminin kimi yazarları yeni çevreleri, kişileri, nesnelere perdeye getiren Karagöz oyunları yazmışlardır. Ancak bu çalışmaların hiçbirisi beklenen başarıyı sağlayamamıştır (Kudret, 1992: 44-45). Bu tarz yenileştirme hareketlerine rağmen günümüzde Karagöz'ün gelenekteki yerini kaybetmek üzere olmasının çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Bilindiği üzere toplumsal olaylara yönelik bir sanat türü olan Karagöz, perde gazelleri, konusu, tipleriyle eski kültürümüzün bir aynası olmuştur. Bu yönüyle bugünün insanına doğrudan hitap edememektedir. Karagöz'e gösterilen ilginin azalmasının bir başka nedeni ise bu yüzyılın başından itibaren teknolojik gelişmelerin büyük bir hız kazanması, buna bağlı olarak insanların yaşam tarzlarını ve eğlence anlayışlarını değiştirmeleri, bir başka deyişle geleneksel eğlencelerimizin yerini tiyatro, sinema ve hemen her eve girmiş durumda olan televizyonun almasıdır. Bu gelişmelere karşılık Karagöz'ün yaygınlaştırılması konusunda, komşu ülkelerde olduğu gibi, iletişim araçlarından yeterince yararlanılmamış, aynı zamanda ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından bu sanat türüne gereken destek verilememiştir. Günümüzde, bu gölge oyununu yaşatan hayalîlerin sayısının oldukça azalması, ayrıca usta-çırak ilişkisinin eski işlevselliğini kaybetme noktasına gelmesi de Karagöz'ü olumsuz anlamda etkilemiştir.

Karagöz sanatının günümüzde yaşadığı sorunlar, gerekli önlemlerin alınmaması durumunda devam edecek hatta bir süre sonra bu gölge oyunu belki de sadece yazılı kaynaklarda eski kültürel değerlerimizden biri olarak kalacaktır. Bu nedenle koruma altına alma çalışmalarının bir an evvel başlatılması gerekmektedir. Günümüzde sayıları çok az da olsa Karagöz oynatabilen sanatçıların bu geleneği sürdürmeye çalıştıkları unutulmamalıdır. Karagöz'ün koruma altına alınması ve yaşatılması, geniş halk kitleleri tarafından ilgiyle izlenebilir duruma getirilerek gelecek kuşaklara aktarımının sağlanabilmesi konusunda, ellerindeki kısıtlı imkânlarla, büyük çaba sarf eden bu sanatçılardan biri de Hayalî Cinâs mahlasını kullanan Tefik Dinç'tir.

Bilindiği üzere Karagöz'ün Anadolu'ya geçişi, Osmanlı'nın kültür sanat politikasının özellikle merkeze yönelik olması nedeniyle oldukça geç bir dönemde, 19. yüzyılın ikinci yarısında gerçekleşmiştir. İstanbul'dan Anadolu'ya gösteriler yapmak amacıyla giden sanatçılar, tiyatro toplulukları başta olmak üzere Karagöz sanatına ilgi duyup öğrenmek isteyenler de bu geçişte katkıda bulunmuşlardır (Özhan, 1995: 115-116). Karagöz sanatını iletişim araçlarından tanımış, daha sonra kendi kendini yetiştirerek ustalaşmış olan Hayalî Cinâs da, bu geleneği günümüz insanına sevdirebilmek, böylelikle Karagöz'ün yaşatılmasında katkıda bulunmak amacıyla, Mersin ilinde özverili çalışmalarda bulunan karagözcülerimizden biridir.

Hayalî Cinâs (Tefik Dinç)'in Hayatı ve Sanatı

1968 yılında Mersin'de dünyaya gelen Tefik Dinç, ilköğrenimini Ağrı, Artvin, Aydı ve Tekirdağ illerinde; liseyi ise Mersin'de tamamladı. Askerlik görevini yerine getirmesinin ardından çeşitli şirketlerde ara eleman (satış elemanı, üretim raportörü) olarak çalıştı. Bu

süre ticaretle uğraştıktan sonra da Tarsus (Mersin) Belediyesi'nde işe alındı, ancak 2006 yılında Karagöz sanatını icra edebileceği elverişli ortamların sağlanamaması nedeniyle buradaki işinden ayrılmak durumunda kaldı. Şu an evli ve iki çocuk babası olup Mersin'de yaşamakta ve geçimini Karagözcülükten sağlamaya çalışmaktadır.

Tevfik Dinç'in Karagöz ile ilk tanışması, ilkokul öğrencisi olduğu 1976 yılına rastlamaktadır. O yıllarda televizyonda izlediği, radyoda dinlediği Karagöz oyunlarından çok etkilenmiş, daha sonra karton üzerine yaptığı tasvirleri mahalle arkadaşlarına oynatmaya başlayarak hayalî olmak için ilk adımı atmıştır. Çocukluk yıllarında sık sık elektrik kesintilerinin yaşanması nedeniyle hemen her akşam ailesine ya da arkadaşlarına Karagöz oynatmıştır. Gençlik dönemlerinde de yakınlarına Karagöz oynatmaya devam eden Dinç, lise yıllarında bu gölge oyununu daha yakından tanımaya başlamıştır. Bu dönemlerde saydam deri bulmakta sıkıntı çektiği ve henüz o yıllarda deriyi işleyerek tasvir yapmasını bilmediği için, ilk tasvirlerini plastik levhadan yapmıştır.

Karagöz'ün yanı sıra tiyatroya da ilgi duymaya başlayan Tevfik Dinç, 1989 yılında Adana Devlet Tiyatrosu sanatçısı Raif Hikmet Çam ile tanışmasının ardından bu kişinin yol göstericiliğinde bu alanda da kendisini yetiştirmiş ve Mersin'de çeşitli tiyatro oyunlarında rol almıştır. Ancak evlilik döneminin başlamasıyla beraber günümüzde bu tür işlerin bir aileyi geçindiremediğini anlayınca istemediği halde hem gölge oyunundan hem de tiyatrodan uzaklaşıp farklı iş ortamlarında çalışmak zorunda kalmıştır. Aradan bir süre geçtikten sonra asıl yapmak istediğinin Karagöz oynatmak olduğunu anlayınca 2003 yılında tekrar gölge oyununa yoğunlaşmıştır. Bu dönemde plastikten yaptığı tasvirlerle birçok okulda Karagöz oynatan Tevfik Dinç, cinas sanatına ilgi duyması ve bu sanatı oyunlarında kullanma yönünde kendisini geliştirmeye çalışması dolayısıyla Hayalî Cinas mahlasını kullanmaya başlamıştır. Bu süre içerisinde yazılı kaynaklardan öğrendiği bilgileri uygulamaya koyarak uzun denemelerin ardından deriden tasvir yapmayı da öğrenmiştir.

2004 yılında merkezi Ankara'da bulunan UNIMA (Union Internationale dela Marinnette) yani Uluslararası Kukla Birliği'ne üye olan Hayalî Cinas, burada Ankara devlet tiyatrosu sanatçısı Hayalî Mustafa Mutlu'dan hızlandırılmış bir eğitim alarak, bir başka deyişle geleneğe göre bir ustanın el alarak resmî kayıtlara göre Karagöz sanatçısı olma statüsüne kavuşmuştur. Karagöz sanatını, 2004-2006 yılları arasında Tarsus Belediyesi'nin şehir tiyatrosunda devam ettirmiş, burada gölge oyununun yanı sıra tiyatro ve sahne düzenlemesi alanlarında da çalışmıştır. 2004 yılında gösterime koyduğu "Uzaylı" adlı oyunuyla, resmî kayıtlara göre Mersin ilinde yaklaşık 12 bin çocuğa ulaşmıştır.

Tarsus'ta yayımlanan "Eshab-ı Kehf" ve "Zirve" gazetelerinde kültür ve sanat ağırlıklı yazılar kaleme alan Hayalî Cinas, Tarsus Belediyesi'ndeki görevinden ayrılmasının ardından Karagöz sanatıyla ilgili çalışmalarına ağırlık vermiş durumdadır.

Tasvir Yapımı:

Karagöz sanatında tasvir adı verilen suretlerin hazırlanması ilk aşamayı oluşturmaktadır. Gelenekte tasvirler, bu işi meslek edinmiş kişiler ya da karagöz oynatan ustalar tarafından yapılmıştır. Günümüzde Karagöz oyununun kendisi gibi, tasvirlik sanatı da yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Öte yandan eski tasvirler de, ülkemizde belirli merkezlerde koruma altına alınmaktan ziyade, yabancı ülkelerin müzelerinde sergilenmekte ya da yine yurt dışındaki özel koleksiyonlarda bulunmaktadır. Türkiye'de de Behzat Bu-

tak, Cemalettin Saraçoğlu, Metin And'a vb. şahıslara ait tasvir koleksiyonları bulunmakla birlikte en iyi koleksiyonlar yurtdışına çıkartılmış durumdadır (And, 1985: 327-328).

Günümüzde sayıları hızla azalan Karagöz ustaları, kendi tasvirlerini kendileri yapmaktadır. Bu sanatı ya eski ustalardan ya da özel veya resmî kuruluşların açmış olduğu kurslardan öğrenmişlerdir (Mutlu, 1992: 148). Hayalî Cinas ise tasvir yapımını öncelikle yazılı kaynaklardan, ardından deneme yanılma yoluyla kendi kendine öğrenmiş, zaman içerisinde de bu alanda ustalaşmıştır. Tasvirleri için sığır derisini kullanan Hayalî Cinas, derinin işlenmesinden kalıpların çıkartılması, boyanması, parçaların birleştirilmesine kadar her aşamayı kendisi yapmaktadır. Tarz olarak ise yakın geçmişimizde aramızdan ayrılan ve döneminin etnoğrafik özelliklerini Karagöz şekillerine işlemiş olan Hayalî Ragıp Tuğtekin'in stilini kullanmıştır. Bunun yanı sıra tasvirlerin, günümüz insanının hoşuna gidebilecek görünüşte yapılması gerektiğini de düşünmekte ve bu konuda yeni arayışlar içerisinde bulunmaktadır.

Tasvir yapımı oldukça zahmetli ve masraflı bir iştir. Bugün Hayalî Cinas gibi kendi olanaklarıyla bu geleceği devam ettiren karagözcülerin tasvirleri arşiv çalışmaları için kayıt altına alınmalıdır. Ayrıca Karagöz sanatıyla ilgilenen kişilere Kültür ve Turizm Bakanlığı ya da UNIMA bünyesinde tasvirçilik sanatıyla ilgili kurslar açılmalıdır.

Karagöz Ustasının Yardımcıları:

Karagöz sanatı tek bir kişinin gösterisi olmakla birlikte karagözcünün yardımcıları da bulunmaktadır. Hayal ustasının yardımcısına "çırak" adı verilir. Perdenin hazırlanması oynanacak *fasılın* görüntülerinin sıraya konulması gibi görevleri olan çırak, ustanın öğrencisi olup ileride bu mesleği devam ettirecek olan kişidir. Çırağın yardımcısı olup fasıl dağıtıcı için gerekli bütün görüntülerin bakımıyla görevli kişi ise "sandikkâr"dır. Karagöz oyununda şarkıları, türküleri okuyanlara "yardak", tef çalan yardımcıya ise "dayrezen" denilir (And, 1968: 514). Bununla birlikte dayrezen'e günümüzde "sazende" adı verilir (Mutlu, 1992: 3).

Karagöz ustalarının dahi bu meslekten geçimlerini sağlamakta güçlük çektikleri bu zamanda, söz konusu yardımcıları bulunan hayalilerin sayısı da oldukça azdır. Mevcut yardımcılar ise, karagöz ustasının genellikle eşi ya da çocukları gibi aile fertlerinden oluşmaktadır.

Hayalî Cinas ise çocuklarının henüz küçük olması, öte yandan yardımcısına herhangi bir ücret ödeyebileceği bir konumda olmaması nedeniyle bu işi tek başına sürdürmektedir. Oyunlarında, şarkı ve türküleri kendisi söyleyen Hayalî Cinas, nareke, tef ve zil çalmaktadır. Bu üç çalgı aletini kullanabilmek için kendisine göre birtakım pratik yöntemler geliştirmiştir. Örneğin zili bir lastikle ayağına bağlamakta, buraya da bir yaprak mikrofon monte ederek gerekli durumlarda ayağıyla ritim tutabilmekte, zamanında müzik girişlerini yapabilmektedir. Buna karşılık kendisi türkü ya da şarkı söylerken perde arkasında, eskiden olduğu gibi, kanun, ud, keman, zurna, klarnet, def, zil, zilli maşa, nakkare gibi çalgı aletlerini çalabilen bir ekibin yer almasının, hem seyirciyi eğlendirmede hem de Karagöz sanatını Türk müziğinin beğenilen parçaları eşliğinde daha etkileyici hale getirmede işlevsel olacağını da belirtmektedir. Dolayısıyla bugün hayal ustalarına ve perde gerisinde çeşitli enstrümanları çalarak oyuna katkıda bulunan yardımcı kişilere, ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından sahip çıkıldığı taktirde, Karagöz'ün hem göze hem kulağa hitap eden bir sanat türü

olarak daha geniş bir çevrenin ilgisini çekebileceği göz ardı edilmemelidir.

Oyunlarda Müzik:

Karagöz oyunları müzikle iç içe bir görünüm sergilemektedir. Bu küçük perdenin arkasından klasik Türk musikisinin ve Türk halk musikisinin; gazel, semaî, hayal şarkıları, türküler gibi çeşitli formları kullanılır. Semaîleri, Hacivat perdeye gelmeden önce söylemeye başlar, perde ortasında ise sona erdirir. Perde gazeli ise Karagöz tarafından okunur. Günümüzde ise hayaliler, perde gazeli yerine düz bir şiir de okuyabilirler. Bundan sonra belirli tipler, oyunun belirli yerlerinde çeşitli şarkı türkü söylerler (Mutlu, 1992: 13).

Karagöz, musikiyle eski kültürümüzün beğenisini bizlere yansıtmaktadır. Genellikle seyircinin sevip beğendiği söz konusu şarkılar, türküler, hem oyuna neşe ve hareket katmış hem de seyirciyi eğlendirmiştir. Öte yandan musiki ve oyunlardaki işlevi bakımından çok değerli olan bu eserler, bugünün insanına pek hitap edememektedir. Bu değişimin farkında olan Hayalî Cinas, gazel veya semaî okuduğunda seyircinin kendisini pek anlamaması dolayısıyla oyunlarında, günümüzde Türk halk müziğinin sevilen türkülerini, kimi zaman da Türk pop müziğinin dillerden düşmeyen parçalarını seslendirmekte ya da cd çalar yardımıyla seyirciye dinletmekte, böylelikle Karagöz müziğini daha güncel hale getirmeye çalışmaktadır.

Oyunculardaki Tipler:

Karagöz oyunlarında yer alan tiplerin, yüzyıllara dayanan kendilerine özgü tavırları olup her oyunda belirli davranışları sergiledikleri görülmektedir. Bu kişilerin tanınmaları ise, görünüşleri ve dış özellikleri, konuşmaları, ses ve telaffuzları, davranışları, hareketleri, tavırları ve başkalarının o kişi hakkındaki değer yargıları yardımıyla mümkün olmaktadır (Koçak, 2002: 122).

Oyunların belli başlı kişileri daima Karagöz ile Hacivat'tır. Bunları; Çelebi, Zenne, Tiryaki, Beberuhi, Tuzsuz Deli Bekir, Zeybek (Efe), Sarhoş, Külhanbeyi, Türk, Yahudi, Acem, Arap, Arnavut vb. tipler takip etmektedir. Kendilerine özgü yöresel kıyafetleri ve şiveleriyle değişmez özelliklere sahip olan bu tipler, Osmanlı döneminin, özellikle İstanbul sokaklarında rastlanan kişilerinden seçilmiştir. Sosyokültürel hayatımızdaki değişimler, çevremizdeki tipleri de değişime uğratmıştır. Bu yönüyle Karagöz'de kullanılan tiplerin büyük bir bölümü bugünün yaşantısına pek uygun görünmemektedir.

Günümüzde Karagöz oyunlarında eski tipler kullanılmakla birlikte yeni tip arayışına giren Karagöz ustaları da bulunmaktadır. Nitekim Hayalî Cinas, gelenekteki tiplerle kendi yarattığı biraz daha güncelleştirilmiş tipleri bir arada kullanmaktadır. Bunlardan bazısını şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Safiye: Batıya ayak uydurmayı kendi kültüründen uzaklaşma olarak algılayan, bazen Frenk bazen de Rum aksanıyla konuşan, eğlenmeyi seven, kimi zaman kantocu olarak karşımıza çıkan, sonradan görme, rüküş, ayrıca bencil birisidir.

2. Pehlivan: Usta güreşçilerden biri olup dürüst, bunun yanı sıra çevresindekileri korkutacak kadar sert görünümlü bir tiptir.

3. Bitirim Bebe: Yaramaz, huysuz, yerinde duramayan bir bebektir. Oyunda, Safiye ile Pehlivan'ın çocukları olarak karşımıza çıkar.

4. Huysuz İhtiyar: Adından da anlaşılacağı üzere aksi, oyunlarda Karagöz'ü sürekli olarak sinirlendiren, başı sıkıştığında kendisini yaşlı ve hastalıklı gibi gösteren, ancak yeri geldiğinde genç bir delikanlı gibi hareketli ve atak olabilen, elindeki bastonu bir kılıç gibi kullanarak ortalığı karıştıran bir tiptir.

5. Çokkeser Hamdi: Mahallede kasaplık yapan biridir.

6. Bezirgan: Başkalarına faiziyle borç vererek servetine servet katan, son derece cimri bir Yahudi'dir.

7. Deli: Üstü başı perişan bir halde olup tuhaf hareketleriyle karşımıza çıkar.

8. Tiryakî: Bir elinde şarap şişesi diğerinde kadehi olmak üzere, sürekli sarhoş bir halde dolaşan ve bu nedenle mahallenin alay konusu haline gelen biridir.

9. Dilenci: Geçimini dilenerek sağlayan, öte yandan ihtiyacı olanlara faiziyle borç verebilecek kadar zengin bir tiptir.

10. Dansöz: Oyuna neşe katmak için dans eden tiptir.

11. Palyaço: Çocukları eğlendirmek amacıyla perdeye çıkartılır.

12. Melek: Çocuklara iyi huylu olmaları konusunda mesaj verilmek istendiği durumlarda kullanılır.

13. Fare Adam: Çevre kirliliği dolayısıyla genetiği bozulup fareden insana dönen, kötü niyetli bir yaratıktır. Seyircilere bir ders vermek amacıyla özellikle seçilmiş olan bu tip, oyunlarda kimi zaman diğer tipleri korkutmak kimi zaman da oyuna heyecan katmak amacıyla kullanılmıştır.

14. Yılan: Oyuna heyecan katmak amacıyla kullanılır.

Hayalî Cinas'ın oyunlarında kullandığı bu tipler, genellikle günlük hayatımızda her an karşılaşılabileceğimiz kişilerden seçilmesi, insanların yaşadıkları çevreye karşı sorumluluklarının olduğu konusunda mesajlar vermesi yönüyle ilgi çekicidir. Bunun yanı sıra Hayalî Cinas, gölge oyununun baş kahramanları dışındaki diğer tiplerin de günümüze uyarlanması gerektiğini, hatta Karagöz ve Hacivat'ın dahi, oyunun başı ve sonundaki görüntüleri hariç olmak üzere, olayların gelişimine paralel olarak farklı kıyafetlerde de gösterilebileceğini düşünmektedir. Bu yönüyle Karagöz'ün kendine özgülüğü korunarak güncelleştirilmesi sağlanabilecektir.

Oyunların Konusu:

Karagöz oyunları, eski tarz (kâr-i kadîm) ve modern (nev-îcâd) oyunlar olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Bunlardan birinci grupta yer alan ve sayısı 28 olan klasik oyunlar, eskiden ramazan aylarında, Kadir gecesi hariç olmak üzere, her gece oynatılmıştır. Bilinen Karagöz oyunlarının sayısı daha fazla olması dolayısıyla, karagöz ustaları, ramazan ayları için bu oyunlardan 28 oyun seçerek kendilerine göre bir dağarcık oluşturmuşlardır (Kudret, 1992: 24). Modern oyunlar ise, bir kısmı klasik oyunların etkisinde bir kısmı ise dönemin özelliklerine göre yeniden yaratılmış oyunlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Günlük olaylara açık bir sanat türü olan Karagöz, zaman içerisinde döneminin eğilimi ve ilgisi göz önünde bulundurularak yeni konularla zenginleştirilmiştir. Örneğin Tanzimat'tan sonra Hançerli Hanım, Tayyar-zâde gibi realist halk hikâyeleri Karagöz'e uyarlanmış, diğer taraftan edebiyatımızda Batı'ya yönelmeyle birlikte Ahmet Mithat'ın Hüseyin Fellâh romanı ile Molière'in Zoraki Hekim komedyası gibi eserler Karagöz oyunu haline getirilmiştir. Ayrıca Hain Kâhya, Sahte Kedi vb. tulûat tiyatrolarının oyunlarından da ya-

rarlanulmuştır (Kudret, 1992: 24). Ancak Karagöz oyunlarını yenileştirme çalışmaları oldukça sınırlı kalmış, daha sonraki dönemlerde bu tür çalışmalar devam ettirilememiştir. Bununla birlikte hem Karagöz'ün geleneksel oyun dağarcığından yararlanan hem de günümüz şartlarına uygun yeni oyun metinleri yazan, Hayalî Cinas örneğinde olduğu gibi, yaşayan karagözcüler de bulunmaktadır.

Hayalî Cinas, öncelikle klasik oyun metinlerini, mizah ve nükte özelliğini bozmadan sadeleştirmeye çalışarak perdeye aktarmaktadır. Ancak sadeleştirme çalışmalarının uzun zaman alması, ayrıca oyunların konusunun eski kültürümüze ait olması dolayısıyla kimi zaman kendisi, bugünün yaşam koşullarına uygun yeni oyun metinleri de yazmaktadır. Oyunlarından bir kısmının adı ve konusu aşağıdaki şekildedir:

1. Emlakçı: Hacivat, işsiz olan Karagöz'le birlikte emlakçılık yapmaya karar verir. İlk işlerinde mahallenin perili evini, yediği dayağa dayanamayıp evinden kaçan Pala Remzi'nin hanımına kiraya verirler. Evin perili olduğunun anlaşılmasını sağlayan bir dizi komik olay içinde içki, kumar ve dayak yüzünden kopma noktasına gelen aile bağlarına dikkat çekilerek, bir ailenin ayakta durabilmesi için yapılması gerekenler konusunda çeşitli mesajlar verilir ve oyunun sonunda Pala Remzi ile eşi barıştırılır.

2. Çelebi'nin Sevdası: Hacivat'ın kızı Dilruba ile Çelebi birbirine âşık olur. Bu işe, Dilruba'yı çok seven Tuzsuz Deli Bekir çok bozulur ve ikisinin kavuşmalarını engellemek için birçok girişimlerde bulunur. Ancak sonunda Çelebi, Dilruba ile evlenir.

3. Uzaylı: Gece uykusu kaçan Hacivat, Karagöz'ün evine giderek onu uyandırır. Aşağı inen Karagöz, bir süre Hacivat'la konuştuktan sonra evine girmek ister, ancak kapıyı açması için hanımına sesini duyuramayınca dışarıda yatmak zorunda kalır. Geceleyin uzay gemisinden inen bir uzaylı, Karagöz'ün başından kan örneği alır ve ona hastalık bulaştırır. Bu olay üzerine kafası kocaman olan Karagöz, herkes tarafından dışlanır. Uzaylı tekrar gelir, dünyanın kirletilmesine ve savaşlara karşı önlem alınması konusunda çeşitli uyarılarda bulunduktan sonra Karagöz'ü iyileştirir.

4. Bezirgan'ın Parası: Karagöz'ün karısı, ablasının yanına gitmek için Karagöz'den para ister. Ancak Karagöz, her zamanki gibi parasız olduğu için Hacivat'tan borç ister. Kendisinde de para bulunmayan Hacivat, Karagöz'e Bezirgan'dan borç almayı önerir. Bezirgan'ın yüklü miktardaki faiz tuzağına düşmeyen Karagöz, gidip Kastamonulu Himmet'ten borç alır. Bu arada Bezirgan'ın parası kaybolur. Hacivat, Karagöz'ün bu parayı çaldığını düşünür ve Bezirgan'ın parasını ödeyerek arkadaşını kurtarmak düşüncesiyle faizle bir başkasından para alır. Sonunda Karagöz'ün suçsuzluğu ortaya çıkar ve oyun, arkadaşların birbirlerine güvenmesi, gerçekleri bilmeden birisinin suçlanmaması gibi konularda mesajlar vererek sona erer.

5. Dolandırıcı: Çalışmadan para kazanmayı kafalarına koyan Karagöz ile Hacivat, dolandırıcılığa karar verir. Karagöz, Kastamonulu Himmet'i dolandırmaya kalkışır, ancak tersi olur ve Himmet, Karagöz dahil herkesi dolandırır. Sivil polis Temel, mahalleye gelir. Daha sonra Karagöz'ün karısı, Kastamonulu Himmet'i yakalatır. Oyun, kolay para kazanmak için çevresindekileri dolandıranların mutlaka cezalandırılacağı mesajıyla sona erer.

6. Tuzsuz'un Dişi: Dişlerini fırçalamayan Tuzsuz Deli Bekir, birgün fıstık yerken dişini kırar, ancak korktuğu için bir türlü dişçiye gitmek istemez. Sonunda Karagöz, Deli Bekir'i dişçiye gitme konusunda ikna eder. Oyunda, ağız ve diş temizliği, diş doktoruna gitmenin önemi gibi konularda mesajlar verilir.

Hayalî Cinas, yetişkinlerin Karagöz sanatına pek ilgi göstermemesi nedeniyle seyirci

kitlesi olarak kendisine gençleri ve çocukları hedef almıştır. Kendi yazmış olduğu oyunlarda, izleyenlere hoşça vakit geçirtme düşüncesini taşımakla birlikte bazen sosyal hayatımızdaki aksaklıkları, düzensizlikleri, yolsuzlukları bazen çevremize karşı sorumluluklarımızı bazen de sağlığımız için dikkat etmemiz gerekenleri gözler önüne sermekte, bu yönüyle özellikle çocukları eğlendirirken eğitime amacını taşımaktadır. Ona göre, Karagöz'ün küçük yaşlardan itibaren ilgiyle izlenmesinin sağlanması uzun vadede bu sanatın yaşatılmasında büyük katkı sağlayacaktır. Gerçekten de Karagöz sanatının okul yıllarının başından itibaren çocuklara tanıtılması, sevdirmesi, bu geleneğin gelecek kuşaklara aktarılmasında son derece büyük öneme sahiptir. Bu bakımdan Milli Eğitim Bakanlığı'nın, okullarda "Halk Tiyatrosu" dersinin konulması ve bu alana giren kültürel değerlerimizin görsel olarak da öğrencilere aktarılabilmesi için, mevcut sanatçıların yardımlarıyla, gerekli çalışmalarını bir an evvel başlatması gerekmektedir.

Hayalî Cinas, bu konuyla ilgili birtakım projelerini uygulamaya koyma aşamasındadır. Öncelikle kişisel girişimleriyle Tarsus Ziraat Odası'nın desteğini almış ve bu çerçevede ilk aşamada, Tarsus ilçesindeki 12 köyün ilköğretim okulunda, çocuklara Karagöz oynatmak için çalışmalara başlamıştır. Ayrıca çocukların yanı sıra gençlerin ve yetişkinlerin de ilgisini çekebilmek amacıyla Mersin ilindeki belediyelerle görüşerek çeşitli şenlik, kutlama törenlerinde ya da tanıtım amaçlı organizasyonlarda, fuar alanlarında sanatını sergileyebilmek için ilgili kurum ya da kuruluşlarla görüşmeler halindedir. Çalışmalarını üniversite öğrencilerine yönelik olarak da sürdürmek isteyen Hayalî Cinas, 2006 yılının mayıs ayı içinde Mersin Üniversitesi'nin düzenlediği bahar şenlikleri kapsamında Edebiyat Topluluğu öğrencilerinin davetlisi olarak bir gösteri de sunmuştur.

Hayalî Cinas, Karagöz sanatının yaşatılması ve geniş bir kitlenin ilgisine sunulabilmesi amacıyla teknolojik gelişmelerden de faydalanılması gerektiğini düşünmüş, bunun sonucu olarak internet ortamında kendine ait "Karagöz" sayfası (www.hayalicinas.com) da hazırlamıştır. Buradan hareketle Karagöz'ün, televizyon kanallarının eğlence amaçlı düzenledikleri çeşitli programlarında ya da bir zamanlar olduğu gibi radyoda yer alması, bu sanatın tanıtılması ve yeniden canlandırılması konusunda önemli katkı sağlayacağını belirtmek gerekmektedir.

Sonuç:

16. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar ramazan aylarının, sünnet törenlerinin, şenliklerin en önemli eğlencelerinden biri olan Karagöz, güldürürken düşündüren, komik olaylarla hiciv ve mizahı bir araya getiren, diğer yönüyle geçmişten günümüze halkımızın kültürel yapısını bizlere yansıtan sanat türlerimizden biridir. Ancak yüzyıllar boyu halkın sesi, kulağı ve ifadesi olan Karagöz, sosyal hayatımızdaki değişikliklere paralel olarak modernleşme süreci içerisinde Batı'ya özenen toplumumuzun kendi kültürel değerlerinden uzaklaşması, bunun yanı sıra teknolojik gelişmelere bağlı olarak eğlence anlayışımızın farklılaşması gibi temel nedenlerden dolayı günümüzde kaybolma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Geleneksel kültürümüzün bir parçası olup halk tiyatrosunun önemli dalını oluşturan Karagöz'ün, vakit kaybedilmeden koruma altına alınması ve yeniden canlandırılması gerekmektedir.

Karagöz'ü koruma, yaşatma ve gelecek kuşaklara aktarma çalışmaları kapsamında öncelikle bu sanatın, bugünün yaşam koşullarına, beğeni ve ilgisine göre yeniden güncelleş-

tirilmesiyle mümkün olabileceği göz ardı edilmemelidir. Bu bağlamda günümüz Karagöz ustalarından Hayalî Cinas, önemli bir örnek oluşturmaktadır. Hayalî Cinas, geleneksel Karagöz oyunlarını, bugünün seyircisinin anlayabileceği şekilde sadeleştirerek perdeye yansıtma birliğinde konusu, tipleri ve müziğiyle tamamen günümüz yaşam tarzına uygun yeni oyunlar da yazmaktadır. Ayrıca geçmiş dönemlerden farklı yeni icra ortamları oluşturmakta ve bu sanatın daha geniş bir kitleye ulaştırılmasını sağlamak için teknolojik gelişmelerden de yararlanmaktadır.

Karagöz'ün çağımızın koşullarına göre uygun hale getirilmesi sırasında, bu sanatın kendine özgü özelliklerinin kaybedilmemesi gerektiğini de belirtmek gerekmektedir. Bunu gerçekleştirecek olanlar çağımızın hayalîleri olmakla birlikte, bu sanatın yaşatılması konusunda ilgili kurum ve kuruluşlara da büyük görevlerin düştüğü unutulmamalıdır.

Kaynakça

- And, Metin (1968), "Karagöz Üzerindeki Bilgilere Yeni Katkılar", *Türk Dili, Türk Halk Edebiyatı Özel Sayısı*, C. XIX, S. 207, s.497-518.
- And, Metin (1985), *Geleneksel Türk Tiyatrosu, Köylü ve Halk Tiyatrosu Gelenekleri*, İstanbul, İnkılâp Kitabevi.
- Boratav, Pertev Naili (1988), *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, 5. b., İstanbul, Gerçek Yayınevi.
- Boratav, Pertev Naili (1991), "Türk Halk Temaşası", *Folklor ve Edebiyat II*, 2.b., İstanbul, Adam yayınları, s.497-507.
- Koçak, Aynur (2002), "Karagöz Oyunlarındaki 'Tuzsuz Deli Bekir' Tipi Üzerine Bazı Değerlendirmeler", *Milli Folklor*, Yıl: 14, C. 7, S.56, s.121-129.
- Kudret, Cevdet (1992), *Karagöz*, C. 1, İstanbul, Bilgi Yayınevi.
- Mutlu, Mustafa (1992), "Dünden Bugüne Karagöz Tasvir Yapımcılığının Gelişimi", *IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, III. Cilt, Halk Müziği, Oyun, Tiyatro, Eğlence*, Ankara, KB HAGEM Yayınları, s.149-153.
- Özhan, Mevlüt (1995), "Gaziantep'te Karagöz", *Folklor / Edebiyat*, C.1, S.4, s.115-123.
- Sakaoğlu, Saim (2003), *Türk Gölge Oyunu Karagöz*, Ankara, Akçağ Yayınları.
- Siyavuşgil, Sabri Esat (1941), *Karagöz, Psiko-Sosyolojik Bir Deneme*, İstanbul, Maarif Matbaası.